

GEÇİŞ HALİNDE ORTA ŞEHİR (Middletown in Transition)

LYND, ROBERT S. AND, H. M.

Çıkaran: Constable and Co. Lidt., London, 1937.

Sosyal antropolojide yapılan araştırmaların çoğu, muayyen bir problem etrafında olmaktan ziyade, ele alınan iptidaî cemiyetin sosyal yapısının, örf ve âdetlerinin, müesseselerinin, inançlarının, kullanılan âlet ve usullerin teferruatlı, tasvirî (descriptive) tetkikidir. Böyle oluşunun başlıca sebebi, iptidaî cemiyetler haricini tesiri ile değişmeden veya büsbütün inkiraz etmeden bunların sosyal durumlarını tesbit etmek endişesidir. Mamafî, “functionalist” denilen antropoloji mektebi, bir kültür teşkil eden unsurların birbirine nasıl bağlandığını, bütünleştğini tetkik etmek gayesi ile de bu çeşit etraflı, topyekûn yapılan tetkiklere taraftardır. Sosyal antropolojide revaçta olan bu çeşit tetkikler sosyolojide, modern cemiyetlere dair yapılan araştırmalarda pek kullanılmamıştır. Robert Lynd, karısı Helen Lynd ile birlikte, 1924 de Amerikan sosyal yapısını ve hayatını böyle bir araştırmanın mevzuu yapmak işine koyuluyor. Amerika Birleşik Cumhuriyetlerinin merkezî-garp eyaletlerinden birinde otuz bin küsur nüfuslu, göçmen ve zenci nüfusu az, oldukça mütecanis bir şehri seçiyorlar. Bir buçuk sene süren araştırmalarının neticelerini 1929 da Middletown: A Study in Contemporary American Culture (Orta şehir: Muasır Amerikan Kültürüne dair bir Tetkik) adını taşıyan 500 küsur sahifelik bir kitap halinde neşrettiler. 1935 de Lynd’ler aynı şehri tekrar ele aldılar. 1925 ile 1935 arasında Amerikan cemiyeti büyük bir sarsıntı geçirmişti. 1929’a kadar iktisadî faaliyetler ve umumî refah artan bir hızla devam etmişti; sonra, o yılın Mart ayında, New York borsasında spekülasyonların birden çökmesi ile başlayan iktisadî buhran, kapitalist sistemin tarihinde görülmemiş bir şiddette kendini göstermiş, 1932 yılında iktisadî sistem âdeta felce uğramıştı. 1935 de buhran eski şiddeti azalmış bir halde devam ediyor, istikbal hakkında yeniden ümitler belirmeğe başlıyordu. Buhranın şiddeti, ilk defa olarak Amerikada merkezî devlet otoritesinin, Federal Hükümetin büyük mikyasta iktisadî hayata müdahalesini gerektirmişti. Böyle büyük bir iktisadî sarsıntının ve onun doğurduğu devlet müdahalesinin Amerika cemiyeti üzerine tesirleri neler olmuştur? Soysal değişme ne gibi bir istikamet almıştır? İşte ikinci kitaplarında, “Geçiş Halinde Ortaşehir” (Middletown in transition, 1937)’de Lynd’ler bu suale cevap vermek istiyorlar.

Lynd’lerin ikinci eseri, “malûmat” vermek bakımından daha az zengin, daha az tafsilâtlı olmakla beraber, birincisinden daha olgun bir eserdir. Birinci kitapta Lynd’ler antropolojide çok kullanılan bir araştırma çeşidini modern bir cemaatin tetkikinde de kullanmak gayesindedirler, eser sadece tasvirî (descriptive) dir; “hiç bir ipotezi isbat etmek” teşebbüsünde olmadıklarını açıkça eserin başında söylüyorlar. İkinci eserin ilk faslında ise Lynd, bütün sosyal yapıyı ve hayatı içine alan geniş tetkiklerden şüphe ile bahsediyor; “ufkî” olarak genişliyen tetkiklerden ziyade, “amudî” olarak derine giden tetkiklerin daha mühim daha manalı olduğunu belirtiyor. Bundan maksat görüş sahamızı daraltmak değildir, diyor, bilâkis, problemleri

en geniş bir çerçeve içine oturtmak gerektir. Yalnız bütün sosyal sahaya muayyen bir tek problemin teşkil ettiği merkezden açılarak bakmalıdır. Hadiseleri fotoğrafa alır gibi yapılan tetkiklerin ilmî olmadığını, “bir görüş”e sahip olmadan ilmî tetkik yapılamayacağını haklı olarak ileri sürüyor. Birinci kitapla ikinci kitabın “ilmî araştırma” anlayışı böylece birbirinden farklıdır; ikinci kitaba daha olgun bir araştırma anlayışı, daha doğrusu hakikî ilmî araştırma anlayışı hâkimdir. Bununla beraber, ikinci kitap birincinin devamı ve tamamlayıcısı olduğundan, birincinin almış olduğu şekilden, materyelin kurulma ve işleme (organisation) şeklinden kurtulamıyor, ikinci kitapta da Lynd, muayyen bir problemi ortaya koyarak işe başlamıyor; küçük şehir yapısının ve hayatının başlıca safhalarını gözden geçiriyor. Fasil 2-11 bu safhaları veriyor: meslekler, aile, terbiye, din, boş vakitte girilen faaliyetler, matbuat, sıhhat işleri, sosyal yardım gibi. Fasil 12 de “Ortaşehrin Zihniyeti” adı altında bu şehir cemiyetinde hâkim sosyal kıymetleri inceliyor; en son fasılda da sosyal değişimin istikbalde alması muhtemel istikametleri münakaşa ediyor

Birinci kitabın bu tetkike vermiş olduğu kalıp dolaysı ile ikinci kitapta da Lynd muayyen bir problem ile başlamamakla beraber, her fasılda ve bazı fasılların birkaç yerinde tekrar tekrar esas bir problem, araştıracının mütemadiyen zihnini kurcalayan mesele karşımıza çıkıyor. Araştıracının üzerinde durduğu bu nokta, bir cemiyetin reel sosyal şartları ile mevcut sosyal kıymetler sistemi arasındaki münasebettir. Her fasılda tekrar tekrar beliriyor ki, Ortaşehrin inandığı müdafaa ettiği kıymetler artık geçmekte, hatta büyük mikyasta geçmiş olan bir cemiyet yapısının, hayat şartlarının doğurduğu kıymetlerdir. Bu kıymetler bugünün şartlarına uygun olmadığı için Ortaşehir günlük, pratik hayatında bu kıymetlerden hemen her noktada ayrılır. Reel şartlarla sosyal kıymetler arasındaki aykırılık fazla geniş olmadığı müddetçe, sürtüşmelere, tenakuzlara, zorluklara rağmen kıymetler revaçta olmakta devam ederler; fakat aykırılık bir dereceyi aşınca, kıymetlerden şüphe edilmeğe başlanır ve kıymetler mevcut şartlara göre yeniden tarif edilmeğe, mânalandırılmağa başlar. Şartlar büsbütün değişince, eski kıymetler temamiyle ortadan da kalkabilir. 1929 da başlayıp altı yıl sonra halâ devam etmekte olan buhran, bütün Amerikan cemiyetinde olduğu gibi Ortaşehrin cemiyetinde de mevcut aykırılıkları, çarpıklıkları sivriltilmiş, meseleleri daha keskin olarak belirtmiştir. Ortaşehir bütünlüğünde halâ eski, köklü kıymetlerini muhafaza ve müdafaa ediyor, fakat yeni şartlara ve bu şartların doğurduğu yeni kıymetlere göz yumamıyor, bunları bilmemezlikten gelemiyor. Fertlerde ve zümrelerde şaşkınlık, istikbalden emniyetsizlik, korku hisleri kuvvetleniyor. Bu vaziyette, cemiyet yapısının nüvesini teşkil eden faaliyetlerle ve bu faaliyetlerin organizasyonu ile ilgili kıymetler kuvvet kazanarak diğer kıymetleri kendine uydurmak, bu suretle baskı altında tutmak temayülünü gösteriyor. Lynd, Ortaşehrin kıymetlerini uzun uzun inceledikten sonra, bunları iki büyük kısım altında topluyor: “kuvvet” kıymetleri ve “sevilen” kıymetler. Birincileri iktisadî faaliyetlerle ilgili kıymetlerdir: teşebbüs, hesaplılık, tahakküm, muvaffakiyet gibi; ikincileri de aile, din komşuluk münasebetlerinden gelen dostluk, iyilik, yumuşaklık gibi kıymetlerdir.

Küçük istihsal ekonomisi devrinde, her müstahsil doğrudan doğruya kendi cemiyetinde diğerlerinin kullanacağı şeyleri yapar veya yetiştirirken, ferdin iktisadî

faaliyetleri ve gayeleri ile cemiyetin ihtiyaçları birbirine uyuyordu. Halbuki kapitalist rejimde istihsâl, “kazanç ve daha fazla kazanç” için istihsâl şeklini almıştır. Eski vaziyette, ferdin iktisadî faaliyetleri ile cemiyetin ihtiyaçları arasında uygunluk olduğundan, bu faaliyetler ve ferdin bu faaliyetlerde gösterdiği gayret “cemiyetin iyiliği için” telâkki olunuyordu. Kapitalist istihsalde vaziyet değiştiği halde, yine ferdi iktisadî teşebbüslere aynı sosyal kıymet verilmekte devam ediyor, iktisadî bakımdan hâkim olan sınıf, iş (business) sınıfı, eski şartlara uygun olan kıymetlerin halâ devam etmesinden istifade ediyor ve kendi menfaatlerine uygun gelen şeyleri “cemiyetin iyiliği için” diye müdafaa ediyor, kendi menfaatlerine aykırı olan şeyleri de cemiyetin menfaatine uygun değildir diye baltalıyor. Lynd’e göre, her zümre kendi menfaatini amme menfaati olarak göstermeğe çabılıyor, fakat bu işte en muvaffak olan, iktisadî kuvveti ellerinde tutanlardır. İstikamet, “kuvvet” kıymetlerinin öbür kıymetleri içine alarak kendine uygun tarzda kullanmasına doğrudur (s. 438-440).

Kendi menfaatlerini amme menfaati olarak en kuvvetle müdafaa edebilen, iktisadî kudreti elinde tutan zümre, Orta şehrin sosyal hayatının hemen bütün cepelerini muhtelif derecelerde kontrolü altına almıştır. Mektep sisteminde, dinî teşkilâtta, klüp ve gençlik teşkilâtında, şehrin sanat hayatında, belediye işlerinde hep aynı zümrenin kontrolü vardır. Bu zümrenin başında şehrin en zengin ve kalabalık bir ailesi olan, Lynd’in ismini vermediği, X ailesi bulunmaktadır. Şehrin nüfusu başlıca iki guruba ayrılıyor: iş (business) sınıfı ve işçi sınıfı. Hayat şartlarında ve faaliyetlerinde en keskin farklar bu iki sınıf arasındadır. Birincinin alt tabakaları ile ikincinin üst tabakaları birbirine yakındır, fakat esas bölünme bu ikisi arasındadır. İş sınıfı da tekrar kendi içinden üçe ayrılmak temayülünü gösteriyor: 1- Küçük bir iş aristokrasisi; 2- iyi tutunmuş, ticaret, sanayi, serbest meslek erbabı; 3- vaziyetleri emniyetsiz küçük satıcı, küçük memur, muallim, sanat sahibi zümre. Buhran dolaşısı ile merkezî devlet otoritesinin iktisadî işlere karışmasını en çok işçi sınıfı ve iş sınıfının bu üçüncü bölümü tutmuştur; 1936 da kuvvetli iş zümresinin, üst tabakaların, bütün gayretlerine rağmen bu zümreler Roosevelt için rey vermişlerdir, iş sınıfının üst iki bölümü bir taraftan başa çıkamadıkları işsizlere yardım meselesinde ve şehrin imarı için Federal Hükümetten kabil olduğu kadar çok para koparmağa çalışırken, diğer taraftan Federal Hükümetin iktisadî münasebetleri tanzim hususunda aldığı tedbirlere karşı koymuş, Roosevelt’in tekrar intihap edilmemesi için elindeki bütün propaganda vasıtalarını kullanmıştır. Ortaşehrin halk kitleleri, işçi ve küçük iş zümreleri, halâ ferdi teşebbüs ve rekabete kıymet veren iktisadî sistemi müdafaa etmek ve bu sistemin kıymetlerine inanmakla beraber, işsizliğin ve gittikçe düşen hayat seviyesinin doğurduğu zorluklar karşısında Federal Hükümetin güttüğü siyaseti tutmuşlardır. Mamafî, kontrol mevkiinde olan grupla hükümet arasındaki bu uyuşmazlık mavakkat olabilir; iktisadî kontrolü elinde tutan zümrenin isteği, siyasî mekanizmaya da hâkim olmaktır. Ortaşehrin idaresine bu zümre kontrolünü koymuştur; orta şehirlerin ve büyük şehirlerin kuvvetli zümreleri federal hükümeti de kontrollerine aldıkları gün mesele onlar için hal olmuş olacaktır.

Kapitalist sistemin inkişafının ve geçirmekte olduğu değişikliklerin ana hatları hakkında birçok mühim eserler yazılmıştır; bu ana hatlar bilinmektedir. Lynd’lerin bu iki tetkikinin ehemmiyeti, kapitalist sistemin işleyişini, ve değişme seyrini te-

ferruatında ve bütün müşahhaslığı ile yakalayabilmelerinde ve göstermelerindedir. Ortaşehir'de olup biten yalnız o şehre mahsus şeyler değildir; öyle olsaydı ilmi alâkadar etmezdi. Ortaşehir, bütün Amerikan kapitalist sisteminin işleyişinin canlı bir örneğidir. İlmî araştırmalarda en mühim meselelerden biri de, realitenin bir parçasını tetkik mevzuu olarak seçerken, ele alınan problemi en vazih en elverişli şekilde tetkik etmeğe müsait parçayı seçebilmektir. Bir araştırmamanın çerçevesine sığacak kadar küçük, fakat aynı zamanda daha geniş cemiyet sisteminin esas vasıflarını haiz olan çapta bir şehri seçmekle Lynd'ler bu hususta isabet göstermişlerdir.

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Sayı 2, Şubat 1943